

OPONENTSKÝ POSUDEK DIPLOMOVÉ PRÁCE

Tomáš Doksanský: Etické vztahy v rodině ve světle Písma

předloženo v r. 2006 na UK ETF v oboru teologická etika
vedoucí práce Doc. ThDr. Jiří Halama

1. K formě

Práce má 72 číslovaných stran, je opatřena seznamem literatury a rejstříkem biblických citací. Po formální stránce je zpracována velmi pečlivě. *Typografická úprava* je nadprůměrně kvalitní, text je bez překlepů, orientaci usnadňuje průběžně živé záhlaví. Jedinou újmou na estetické čistotě je důsledné vyznačování citátů nikoli uvozovkami, nýbrž zmenšeným písmem (petitem) uvnitř hlavního textu: jestliže uspořádání delších citátů do samostatných petitových odstavců zlepšuje přehlednost, střídání velikosti písma uvnitř jednoho odstavce působí naopak rušivě; užití uvozovek by zlepšilo rozlišitelnost jednotlivých citátů, které jsou v některých případech spojeny v jednom odstavci. Hojně jsou využívány *patové poznámky*, ovšem převážně k uvádění plného znění biblických textů, na něž se ve výkladu hojně odkazuje: z celkového počtu 377 poznámek jich jen 52 odkazuje na literaturu. Další citáty z Písma jsou uváděny v záhlaví většiny kapitol. *Jazyk* práce je dobrý, bez gramatických chyb. Ve stylistice se občas projevuje sklon k poněkud nepřesnému a zbytečnému užívání slov cizího původu, což vede k toporným, úřednický znějícím obrátům jako: „preskriptivní metody pro nastínění principů“ (2), „nebezpečí preakcentování“ (24), „Bůh ... očekává interaktivní odezvu“ (27), „v horizontální rovině saturovat životně důležitou potřebu obecnství“ (29), „zapříčiněn [!] rozpad komunikace stvoření se Stvořitelem“ (31), „jeho žádoucí podobu si pro sebe postuluje Hospodin“ (36), „ztotožňuje se s... zdravotně i jinak hendikepovanými“ (39), „na prezentaci jedinečnosti tohoto vztahu je založena apologetika Ježíšova božství“ (56), „v rodinách, kde spolu koexistují tři generační úrovně“ (58).

2. K obsahu

Práce je rozvržena do 6 kapitol, dále členěných desetinným systémem, každá je uzavřena krátkým shrnutím. *První kapitola* přináší úvodní zamyšlení, které jako základní ohrožení lidského soužití označuje sobectví, programaticky vyjádřené v Kainově vzpurném prohlášení, že není „strážcem svého bratra“, a stručně charakterizuje předmět studie: rodinu jako dynamické společenství a Písmo jako důležitý zdroj poučení i nápravy. *Druhá kapitola* přehlíží současnou situaci rodiny a jejích problémů, především na základě Národní zprávy o rodině Ministerstva práce a sociálních věcí ČR za rok 2004. Sleduje proměnu rodinného soužití v moderní době: jelikož rodina už nemusí plnit některé své sociální funkce, protože je převzal stát, přestává být nezbytnou institucí, rozvolňuje se a ztrácí stabilitu, a to navzdory tomu, že vnější podmínky pro existenci rodiny se stále zlepšují.

Třetí kapitola se pokouší charakterizovat biblický model rodiny. Na základě stvořitelství zprávy z Gn 1 ukazuje rodinu jako důsledek a základní vyjádření stvořitelství určení člověka k životu ve společenství (muž a žena), společenství, které je velmi úzce připoutáno k Bohu jakožto jeho vzoru a zdroji. Z téhož textu je odvozeno také stručné pojednání o poslání rodiny – plodit podomstvo a „podmanit“ si zemi. Tento druhý – obtížný – aspekt je vyložen poukazem na to, že jde o delegovanou, nikoli suverénní pravomoc. „Starozákonní rodina“ je popsána jako poměrně široké společenství („dům“), jehož stabilita byla zajišťována vícerymi ustanoveními Zákona (milostivé léto, levirátní právo) a jehož zásadně patriarchální struktura byla poněkud zmírněna důležitou funkcí žen v některých starozákonních příbězích. „Novozákonní specifika“ v pohledu na rodinu vidí v její zřetelnější roli eklesiologické – rodiny mnohde tvořily základny šířící se křesťanské církve a rodina měla výraznější metaforickou funkci jako obraz Božího společenství s lidmi. Závěrečná část 3. kapitoly si všímá jisté relativizace rodinných pout, patrně zejména v Ježíšově zvěsti, její smysl však vidí velmi umírněně v pouhém zdůraznění priority vztahu k Bohu.

Čtvrtá kapitola s názvem „Vztahy v bibli“ předkládá jakousi biblickou antropologii. Sleduje jednoduché schéma: člověk je Božím obrazem především ve své vztahovosti, a ta se uskutečňuje nejpřirozeněji v rodině – toto určení člověka je však poškozeno hříchem, jehož některé aspekty jsou obšírněji připomenuty (sobectví, hněv, strach) – Bůh v Kristu hřích překonal a osvobozuje člověka k obnovenému způsobu života charakterizovanému láskou, odpovědností za bližního, smířenými vztahy k druhým. Pátá kapitola se pak vrací k rodině a podrobněji popisuje její biblický model se zřetelem na jednotlivé členy rodiny. Za základní charakteristiku pokládá „hierarchické uspořádání“ rodiny a vysvětluje (s odkazem na výklad P. Pokorného o domácích řádech v Ef), že princip podřízenosti nemusí znamenat ujařmení těch, kdo stojí na nižších místech. Dále se věnuje manželství, jeho sexuálním i právním aspektům, roli ženy (zdůrazňuje, co v Bibli vyvažuje podřízené postavení ženy v patriarchální společnosti), roli muže, který je jakožto hlava rodiny zodpovědný na prvním místě za vztah k Bohu, roli dětí, jejich důležitosti, odpovědnosti vůči rodičům, otázce výchovy (a funkce přísnosti v ní), nakonec i těm, kteří do biblických „domů“ byli zahrnováni, ačkoli k nim nebyli vázáni pokrevním příbuzenstvím (služebníci, hosté). Závěrečná šestá kapitola pak shrnuje autorův pohled na rodinu jakožto projev a důsledek Boží vůle, jakožto dar, který je zároveň povoláním k odpovědné správě, a autorovo přesvědčení, že zřetel k biblickému pojetí rodiny by umožnil „renesanci této důležité instituce“ (66) a působil terapeuticky na erodované mezilidské vztahy.

3. Hodnocení

Práce podává autorův ucelený, přehledně vyjádřený pohled na rodinu, „světlo Písma“ tu představuje množství biblických citátů, jimiž svůj výklad podepírá. Tento poměrně široký záběr do biblické látky, ucelenost a jasnost výkladu i pečlivost formálního zpracování *hodnotím kladně*.

Mám však vážné *výhrady* k celkové metodě práce, zejména ke způsobu, jímž jsou v ní užívány biblické texty. Dá se říci, že autor čte Bibli zcela předkritickým způsobem: biblické texty uvádí jako „loci probantes“, a to celkem bez zřetele k rozrůzněnosti a mnohovrstevnatosti Písma. Tak jsou biblické citáty buď uváděny jako opora autorova vlastního výkladu, nebo se z výkladu stává jen nakupení různých odkazů. Navzdory tomu, že se v úvodu zmiňuje alespoň o příběhovosti Bible, ani na ni prakticky nedbá a užívá jednotlivých biblických výroků, jakoby pocházely z monolitu Boží pravdy. I kdybychom pominuli – u absolventa teologické fakulty ovšem oprávněný – požadavek obeznámenosti s problémy moderní exegetické vědy, už pouhé pečlivé čtení biblických textů by mělo vést k jistému rozlišování. Sotva je přece možno určovat, co mohlo a nemohlo být záměrem Ježíšových výroků ze zřetelně pozdějšího textu formulovaného v povelikonoční církvi (tak na str. 23 Ježíšův výrok o opuštění rodiny z Mk 10,29n korigován odkazem na 1Tm 5,8). Je možno jednoduše tvrdit, že Ježíš umýval nohy učedníkům (J 13) poté, co se mezi sebou přeli, kdo je největší (Lk 22), když Mt i Mk tento spor učedníků uvádějí jinde a Jan vůbec (tak na str. 40)? Jako příklad „křesťanské kodifikace lidské sexuality“ sotva lze uvádět předpisy knihy Leviticus (str. 48, podobně problematicky přeskakuje výklad z Lv do 1Tm a Jk v pasáži o vztazích rodičů a dětí na str. 59). V několika (málo) případech biblické odkazy neposkytují podporu tvrzení, od něhož je na ně odkázáno (např. na str. 31 pozn. 131, či na str. 59 pozn. 336).

Občas ovšem vystupuje na povrch autorův názor, jemuž jsou biblické výpovědi podřizovány. To se týká především axiomatického přesvědčení o jakési až posvátnosti rodiny jako kladné a důležité instituce – v jeho prospěch je tlumena radikální relativizace rodinných svazků, která zaznívá v některých Ježíšových výrociích, ale také u Pavla (na str. 45 je Ga 3,28 korigován odkazem ke Gn 2, zatímco Pavel zdůrazňuje novou situaci křesťanské existence ve zřetelném a záměrném napětí k zákonným i přirozeným danostem). Oddíl zaznamenávající Ježíšův přinejmenším zdrženlivý vztah k vlastním pokrevním příbuzným (Mt 12,45–50 par. Mk 3,31–35) je vyložen pouze ve smyslu „extenze pojetí rodiny nad rámec pokrevních svazků“ (str. 21). Patrně se stejným záměrem je uváděno nezdůvodněné (a po mém soudu problematické) tvrzení, že manželství ve starozákonním Izraeli bylo převážně monogamní (str. 18, 46; nereflektovalo zůstává, jak by se monogamní model slučoval např. s levirátním právem). Celkem bez povšimnutí tak také zůstává skutečnost zdůrazněná ve stvořitelské zprávě Gn 2, že spojení muže a ženy s sebou nese zpřetrhání dosavadních přirozených

rodinných svazků („opustí otce i matku...“). Na rovině věcné pak je pominuta možnost, že se rodina stane prostředkem kolektivního sobectví. Autor rodinu prohlašuje za Boží institut a nikoli produkt dějinného vývoje (str. 13, 64), ale je tu nutno postulovat protiklad? Podobně zjedodušující a schematické jsou i autorovy výklady dogmatické, např. na str. 38 se mu nedaří vyjádřit napětí mezi Kristovým dílem extra nos a jeho rolí příkladu – ta nakonec v jeho pohledu na Ježíše převažuje. Autorovo přání, nikoli však věcná argumentace, je zřetelně otcem tvrzení, že „Hospodin je v ostrém kontrastu ve srovnání s netečnými, případně krutými božstvy okolních národů antropomorfizován jako otec.“ (str. 22/23) Prostý náhled do solidní encyklopedie ukáže opak: „vzývání božstva jako otce patří k prazákladním jevům dějin náboženství“ (Jenni – Westermann I, 14), Starý zákon naopak s označováním Hospodina jako otce celkem šetří.

Ostatně celkové nedbání odborného teologického diskurzu se odráží i v autorově práci s literaturou. Bibliografie obsahuje až na tři výjimky jen knihy dostupné v češtině, z exegetické literatury pouze několik stručných až popularizujících titulů, rozsáhlejší dogmatika Brunnerova se v práci dostává ke slovu jedinkrát. Biblické texty jsou zásadně uváděny v češtině a k jejich znění v původních jazycích autor vůbec nepřihlíží – projevuje se to např. na str. 20 a 21, kde je odkazováno na texty Ef 2,19 a Ga 6,10, které v ekumenickém překladu obsahují termín „rodina“, v originále však „domácnost“ (*oikeioi*). Vůbec pojetí rodiny jako „domácnosti“ („domu“), které je v Bibli poměrně výrazně přítomno, je sice registrováno (na str. 17n ve výkladu o starozákonním modelu rodiny a v kapitole o „nepokrevních rodinných příslušnících“), není však nijak analyzováno či rozvinuto.

V závěru práce autor vyjadřuje své přesvědčení, že „Písmo by rozhodně mělo být bráno jako relevantní ... účastník dialogu lékařů, kulturních antropologů, sociologů, psychologů, demografů, sexuologů, pedagogů, zákonodárců a dalších odborníků, kteří se k aktuální problematice rodinných vztahů vyslovují...“ (str. 66). Kdo jiný než teologové by tento rozhovor s Písmem měli umožnit? Autorovi se to podle mého názoru nepodařilo – domnívám se, že především proto, že už jeho celkový přístup k Písmu samému postrádá dialogičnosti. Tento metodický nedostatek závažně snižuje hodnotu práce, která jinak nese známky pilné a pečlivé přípravy.

Doporučuji práci k obhajobě a navrhuji hodnotit stupněm D až E (uspokojivě až dostatečně).

Jako podněty k obhajobě navrhuji:

1. Nechť autor doplní – na základě rozhovoru s exegetickou literaturou – výklad obtížného místa z Mal 2,15 (výzva k usilování o „Boží potomstvo“ – tak ČEP), které vícekrát cituje a na str. 16 odbývá velmi stručným výkladem.
2. Jakou může (nebo nemůže) být inspirací biblický koncept rodiny jako domu v moderní době, kdy je trendem minimalizace rodiny co do rozsahu (počtu členů) i sociálních funkcí?
3. Jak se základní funkce rodiny podle moderního pojetí (např. podle slovníkové definice citované v úvodu práce) mají k důrazům biblickým (jsou s nimi v souladu, napětí, jsou potvrzovány, upozadovány, apod.)?
4. Jak se stavět k problémovým rodinám a rodinným troskotáním věřících křesťanů?
5. Je rodina dnes ohrožena především oslabením, destabilizací a rozpadem, nebo také tím, že se stane prostředkem skupinového sobectví?

V Praze 7 září 2006

Jan Roskovec, ThD.